

Emil Frelih

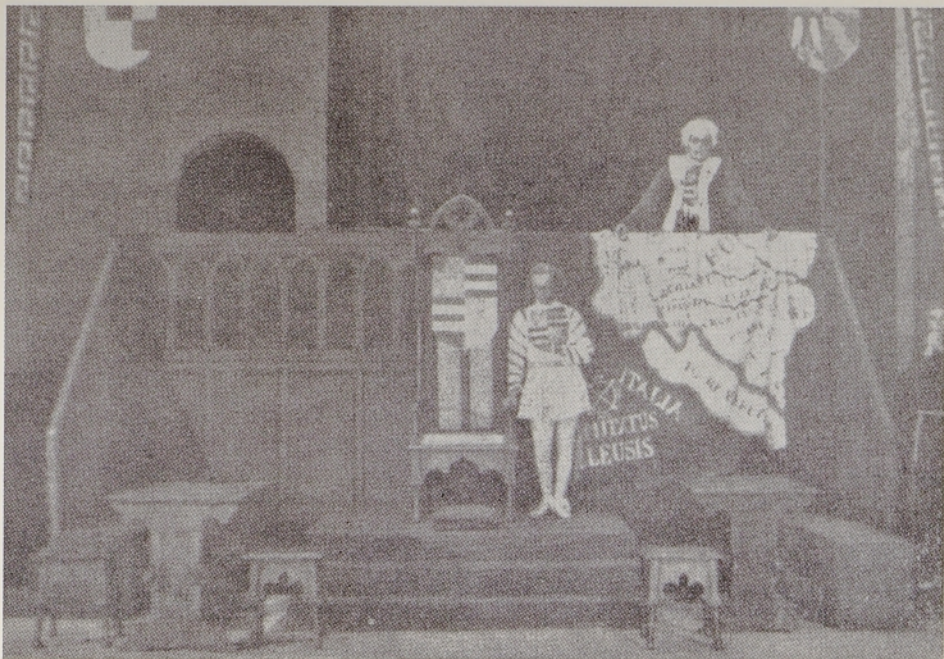
Spominski oris o prvih Kreftovih dramskih režijah v ljubljanski Drami

Po mnogih bolj ali manj znanih političnih ovirah je po nekajletnem režijskem delovanju v ljubljanski Operi režiser Bratko Kreft v sezoni 1932—33 prešel v ljubljansko Dramo. Za menoj je bilo od sezone 1928—29 že nekaj stitiranj v devetih dramskih delih, v poletnih mesecih 1932 pa v letnem gledališču parka Tivoli tudi nekaj baletnih nastopov. Med njimi tudi v senzacionalni predstavi komične opere *La Mascotte* v Kreftovi režiji, kjer sem nastopal kot akrobat.

Osebno poznanstvo po postavitvi *Mascotte* je bilo prostodušno in ljubeznivo do vseh nas mladih. Nobene režiserske vzvišenosti ni bilo pri njem do začetnikov. Nasprotno! Všeč mu je bilo, da sem bil med njimi kot gledališki zanesenjak tudi dober telovadec. Moje akrobacije v nastopu baleta so ga navdušile. Celo epizodno vlogo oficirja, ki v bitki pridrvi na konju, mi je hotel zaupati, toda žal nisem znal jahati. Tako sem bil ob paradno vlogo, s katero bi se kot jahač igralsko mogel izkazati tudi z nekaj stavki. Ta nastop je nato opravil režiser sam, ki je bil kot ljubitelj konj izvrsten jahač. Mladi smo ga na vajah spoštljivo občudovali. Na letno gledališče v Tivoliju je vselej zravnano prijahal na bistem konju. Konj je bil dobro streniran. Celo med poki petard v uprizorjeni bitki je »režijsko disciplinirano«
poskakoval pod usmerjevalnimi gibi svojega vodje.

Sezono 1932—33 je ljubljanska Drama začela 17. septembra s krstno izvedbo Kreftove drame *Celjski grofje* v režiji višjega režiserja Osipa Šesta. V njej sem stiral kot stražar. Mladi, sedemindvajsetletni avtor je večkrat prisostvoval vajam. V dramski hiši je istočasno režijsko pripravljaval dramo F. M. Dostojevskega *Zločin in kazen* v dramtizaciji Petre F. Krasnopoljske in v prevodu Josipa Vidmarja, ki mu je bila prva režija v ljubljanski Drami. Premiera *Zločina in kazni* je bila 22. septembra 1932, torej le pet dni po krstni izvedbi njegovih *Celjskih grofov*. Za mladega dramatika in režiserja je bila istočasna izvedba njegove drame in prva dramska režija v NG velika psihična obremenitev. Posebno če dodamo, da je dvaindvajset dni za tem, 13. oktobra, sledila že premiera druge njegove režije, znamenitega naturalističnega dela iz življenja farmarjev *Strast pod brest* ameriškega dramatika Eugena O'Neill *Gladstonea*.

»Celjski grofje« B. Krefta, Drama SNG v Ljubljani 1932/33

Kot dvajsetletnik sem bil ob vzporednem študiju na državnem konservatoriju že leta 1932 honorarno povezan za redno nastopanje v Drami. Seveda še nisem bil dovolj razsoden, da bi mogel zrelostno presojudati profesionalna odrska dogajanja. Poleg tega sem bil tudi preveč opit od sreče, ker sem lahko nastopal v krogu priznanih odrskih umetnikov, ki sem jih oboževal vse po vrsti in se oplajal z njihovimi kreacijami.

Vendar se spominjam, da je bil v tistem času režiser Kreft suh in bled. Z njegovega obraza je sevala zaskrbljenost za izid njegove izvirne drame, kot tudi za uspeh njegove prve režije v hiši. V obeh pogledih je uspel in tega smo bili zelo veseli.

Po dolgem času je dramsko gledališče sezono, ki je bila štirideseta v zgodovini novejšega gledališča, odprlo z novim slovenskim delom in »tako obnovilo čase, ko je bila izvirna igra povzdignjena za pravi praznik«, kot je ob tem dogodku zapisal eden najbolj pronicljivih slovenskih kritikov prof. France Koblar. »Kreftova drama je uspela,« je nadaljeval Koblar, »od dejanja do dejanja je vžigala in si pridobila razumljivo in zaslužno priznanje. Drama govori v svoj čas, saj vsaka manifestacija za boljšega človeka in njegove naravne pravice in za svobodo v tej ali oni obliki in naj si bo manj sprejemljiva, najde vedno odziv v prvotnih čustvih človeške skupnosti. Kreftovo delo je tudi izrazito dramatično in priča o spretnem oblikovalcu, zato smo dogodka veseli in je ugodno znamenje za novo gledališko leto.« (Iz knjige Franceta Koblarja

Dvajset let slovenske drame II., 1930—1939, v izdaji Slovenske matice v Ljubljani, 1965.)

V svojem kritičkem zapisu je tudi kritik France Vodnik mimo nekaj pripomb zapisal, da so »Celjski grofje prinesli uspeh avtorju in gledališču. Drama je bila pripravljena skrbno ter postavljena na oder z velikim razmahom: lahko rečemo, da je uprizoritev dvignila pisateljevo delo višje, kakor ga je postavila njegova dramska sposobnost, ter mu dala v gledališki interpretaciji podobo in blesk, kakršnega v njem samem ni. Vendarle so Celjski grofje najboljše od vsega, kar nam je do sedaj v književnosti ustvaril Bratko Kreft, obenem pa je treba tudi priznati, da predstavljajo najbolj zrelo dramsko delo mlajšega pisateljskega rodu«. (Iz knjige Franceta Vodnika Kritična dramaturgija, v izdaji Slovenske matice v Ljubljani, 1968.)

Izreden uspeh Celjskih grofov tudi po zaslugi režiserja Osipa Šesta in dobro izvedenih igralskih vlog je v igralski ansambel vnesel zanos in vedro razpoloženje. Čeprav že vaje nastopov v nekaterih majhnih vlogah, sem bil prav tako ponosen, da sem sodeloval pri krstu nove slovenske drame, čeprav samo kot statist.

Vse bolj me je potajno mamila misel, da bi delo z dobrimi amaterskimi igralci uprizoril na prostem, na dvorišču za kapelo Ljubljanskega gradu. Županstvo stolnega mesta Ljubljane mi je to namero preprečilo. Šele leta 1954 se mi je posrečilo Celjske grofe uprizoriti z vrliimi primorskimi igralci na amaterskem odru v Tolminu.

Mlajši v Drami smo se predvsem navduševali nad vlogo Pravdača, ki je predstavljala poosebljeni sinonim borca za pravico in svobodo tlačnega kmečkega ljudstva proti fevdalizmu. Kako vabljiva je bila ta vloga, priča, da se je marsikdo izmed nas v prihodnosti že videl na odru v vlogi Pravdača, kot si skoraj vsak začetnik želi kdaj zaigrati Hamleta.

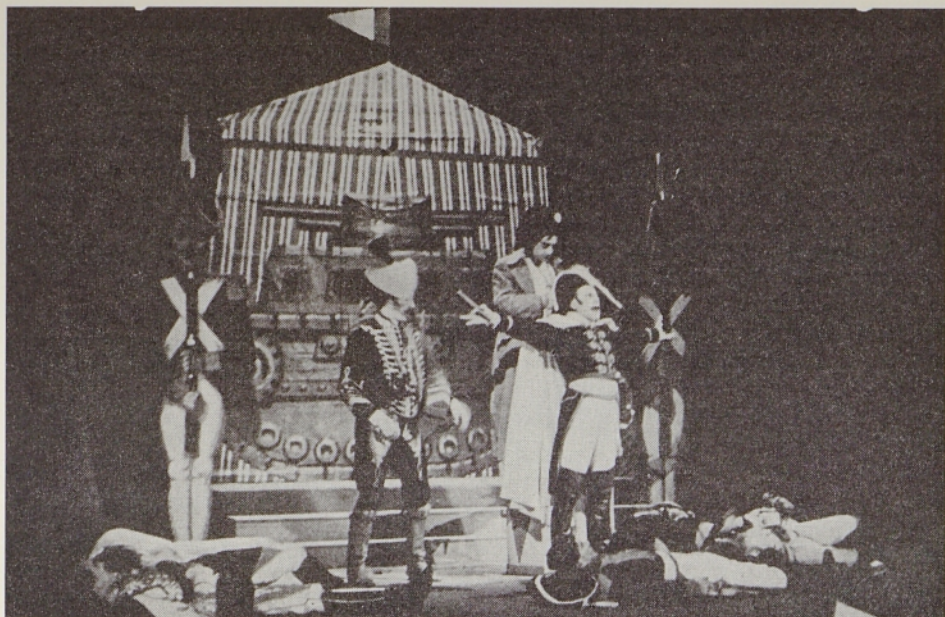
Na premieri in na predstavah Dostojevskega Zločin in kazen v prvi Kreftovi režiji v Drami smo se mlajši kar zmuznili iz režiserjevih rok. Na vajah je bil Kreft izredno impulziven in njegov temperament je prešel tudi na našo skupino. Preveč. Lahno opiti smo se morali obnašati veselo in razborito. V elementu mladostne prešernosti smo prekoračili mejo. V krčmi je k temu botrovala tudi harmonika, ki je spremljala naše opito petje ruskih pesmi.

Čeprav je kritik France Koblar zapisal, da je »uprizoritev pri premieri dosegla prav lep uspeh« in da »predstava podaja najboljše upanje za uspešno delo naše ‚Drame‘«, je v podrobnejšem razčlenjevanju zapisal tudi tole: »Najmanj se je pokazal režiserjev uspeh v prvi sliki, ki je tudi v dramatizaciji najmanj organska. Tu ni nikjer organičnosti v celotnem dogajanju, tistega občutja, ki pritiska na dušo in um, zakaj vsa okolica Razkolnikova obstoji večinoma iz **nedoraslih igralcev** (podčrtal podpisani), ki odrskega občutja ne morejo ustvariti. Prihajanje in odhajanje s harmoniko je prisiljena zadrega.«

Seveda smo bili že po premieri, še bolj pa po takšni kritiki tudi od ravnatelja opozorjeni in pokarani za našo samovoljno objestnost, sicer v prepričanju, da smo »odlično« igrali. Na nadaljnjih predstavah seveda nismo več prekoračili režiserjevih napotkov, saj smo mu s pretirano igralsko gorečnostjo povzročili nemalo umetniških zadreg.

V naslednji Kreftovi režiji igre Strast pod bresti sem bil zaseden z epizodno vlogo Reuba in na gledališkem plakatu poimensko imenovan. Na to sem bil

W. Raort: Waterloo, Drama SNG v Ljubljani, 1934/35

zelo ponosen. Kako tudi ne. Zapisan sem bil v družbi igralskih velikanov naše Drame: Milan Skrbinšek, Janez Levar, Marija Nablocka in drugi. Za mladega igralca-začetnika je javna objava njegovega imena še kako pomembno opozorilo obiskovalcem gledališča in za spremljanje njegovega razvoja pri kritikih. Mislim, da je rustikalno razživeta igra na odru bila spontano prikazana v enovitosti Kreftove režije, ki je z močno impulzivnostjo vodila naturalistično dogajanje farmarjev z vsemi človeškimi erotičnimi strastmi in nepomirljivimi pohlepi po zemlji. Režijske vaje so mi bile neposredna igralska šola, v kateri so se razbohotele igralske vrline odličnih igralcev glavnih vlog, pri katerih sem se marsikaj naučil.

Do mojega odhoda k vojakom 3. maja 1933 sem nato redno nastopal le v delih, ki so jih režirali Osip Šest, Ciril Debevec, Milan Skrbinšek in tudi igralca Fran Lipah in Marija Vera. V tem času je Bratko Kreft režiral samo eno dramsko delo, veseloigro Milijon težav ruskega dramatika Valentina Katajeva. Premiera je bila 11. januarja 1933. leta. Zaradi ostrih družbenih polemik je bila po dveh predstavah sneta z repertoarja. Rad sem se spominjal predstav Katajeve komedije Kvadratura kroga v prejšnji sezoni, ki je s sproščeno duhovitostjo prikazovala sodobno sovjetsko družbo in njene duhovne stiske in zadrege, medtem ko me je vsebina veseloigre Milijon težav toliko razočarala, da po ogledu generalke proti svoji navadi na premiero nisem šel, čeprav je bilo delo režijsko in igralsko dobro izvedeno.

Zanimiva sta vsekakor komentarja kritikov Franceta Koblarja in Franceta Vodnika, ki sem jima po intelektualni in umetniški strani najbolj zaupal.

Prvi je med drugim pisal: »Tudi Milijon težav izpričuje močno dramatično domišljijo, izrazito kombinacijsko moč, vedrost in svežost novega časa — toda očitna služba določeni ideji in umetniška krivičnost nam nazadnje zagrenita sicer zabavno in brezobzirno delo.« Pohvalil je posamezne igralske like, medtem ko je režiserja omenil z lakonično omembo: »Uprizoritev je pripravil B. Krefť.« (Povzetek iz knjige Franceta Koblarja »Dvajset let slovenske Drame« II, 1930—1939, Slovenska matica v Ljubljani, 1965.) Kritik France Vodnik pa je med drugim omenil, da je »veseloigra ‚Milijon težav‘ ruskega pisatelja Katajeva popolnoma razočarala. Temu gotovo niso vzrok pisateljevi socialni nazori, pač pa metoda njegove komedije, ki je šolski zgled aprioristične gradnje. To je konec umetnosti kljub tehnični sposobnosti, ki je dosegla izborne učinke, posebno v prvi polovici igre«. (Povzetek iz knjige Franceta Vodnika Kritična dramaturgija, Slovenska matica v Ljubljani, 1968.)

Po osemmesečnem presledku, ko je izmenoma režiral tudi v Operi, je v jeseni 27. septembra 1933 v njegovi režiji sledila premiera zahtevne dramske legende Sveta Ivana (Devica Orleanska) angleškega duhoviteža Bernarda Shawa. Kritik France Koblar je avtorjevo delo v kritiki takole analiziral: »S komedijo je pisal tragedijo, s posmehom človeku je sodil zgodovino.« O uprizoritvi pa je menil, da je delo, ki ga je opravil B. Krefť kot režiser, »uspelo in da stoji v dostojni stvarnosti...«

Enaindvajset dni zatem, 18. oktobra 1933, pa je bila prav tako v njegovi režiji izvedena češka veseloigra Pravica do greha češkega komediografa Vilěma Vernerja, eno tistih lahkotnih del, ki so zadovoljevala smeha željne gledalce.

V času moje pravkaršnje vrnitve z odsluženja vojaškega roka je bila 25. januarja 1934 v Krefťovi režiji premiera komedije Kariera kanclista Winziga avstrijskega pisatelja Wilhelma Lichtenberga. Videl sem dve ali tri predstave, ker je bila lahkotna posmehljivost v njej na poseben način zasnovana, po režijski strani pa dinamično izoblikovana. Tudi igralci, moji ljubi znanci, so izvrstno podali svoje vloge. V resnici sem užival.

Po nekaj nastopih v prejšnjih repertoarnih igrah sem bil z majhno saržno vlogo zaseden v Nušičevi dovtipni komediji Beograd nekđaj in sedaj, ki je bila premierno izvedena 17. marca 1934. Spet sem na vajah mogel občudovati Krefťov temperament in njegov neizčrpen smisel za situacijsko komiko. Tudi liki nastopajočih so bili ostro izoblikovani, tako da je bil oder ves čas v dinamičnem vretju.

Medtem je bila 6. maja 1934 spet ponovitev Shawove Svete Ivane iz prejšnje sezone. Tokrat sem nekoga nadomeščal kot statist. (Podatek iz mojih zapisnikov od leta 1928 do 1935.) Rad sem to storil. Po vojaščini sem si želel čimbolj vključiti se v tekoči repertoar in biti čim več v bližnjih stikih z igralskim ansamblom. Tako sem na obnovitvenih vajah spet imel priložnost za opazovanje Krefťovega režijskega oblikovanja te za oder izredno težke in kočljive naloge.

John Galsworthyjeva Družba, uprizorjena 24. maja 1934 v Krefťovi režiji. Drama obravnava problem osebne in družbene sokrivde za zločin, ki se zgodi v visokih krogih aristokratske družbe. V njej sem nastopil v majhni saržni vlogi, tolikšni, da me je zabeležila tudi kritika. Kot vselej se je režiser Krefť studiozno poglobil v Galsworthyjevo dramaturgijo, polno zank. Z njemu lastno inteligenčno sposobnostjo in bujno gledališko domišljijo je uravnaval napeto dogajanje na odru.

B. Kreft: Malomeščani, Drama SNG v Ljubljani, 1934/35

Mislim, da so pri naslednji Kreftovi režiji satirične komedije Waterloo, poljskega pisatelja Wilhelma Raorta, uprizorjeni 25. novembra 1934, zrasla krila njegovi bujni gledališki domišljiji, kakor smo bili vajeni, kadar je režiral komedijo, revijo, opereto, predvsem pa satiro. Kot vulkanski ogenj so na vajah vrele iz njega domislice in mlajši igralci smo jim kot uročeni sledili. Izredno duhovito je vodil zlasti medigro, poimenovano »Bitka pri Waterloooju«, ki je bila izvajana v zabaviščnem gledališču »Pri veseli papigi«. Zgodba komedije namreč pripoveduje o nekem slavnem pisatelju, ki zaradi bednih družinskih razmer svojo tragedijo o Napoleonu proda zakotnemu gledališču, ki jo je uprizorilo kot burkasto komedijo z jazzom, girli in kupom mrtvih na odru. Igralec, ki je igral avtorja, je v Kreftovi režiji sedel v eni sprednjih vrst med gledalci v parterju in na »zaigrani generaliki« ob gromkem smehu občinstva padel v nezavest. Premiera je kljub drastičnosti predelave njegovega besedila vendarle dosegla velik uspeh. Avtorja so nato pritegnili, da je začel pisati šlagerje in revije za denar in tako je obogatel.

Prav ta del komedije, živahno uprizorjen na odru kot gledališče v gledališču in v parterju, ki je na predstavi predstavljal gledališki avditorij na generaliki, je bil domena inventivne režije Bratka Krefta. »Uprizoritev je vzbudila veliko smeha,« je po premieri v svoji oceni zapisal sicer tenkočutni kritik »Jutra« Ludvik Mrzel.

Živo nasprotje prikazovanja dogodivščin iz Napoleonovega življenja je bila tragikomedija Siromakovo jagnje Stefana Zweiga, ki je po burkaškem Waterloooju bila naslednje režijsko delo Bratka Krefta. Premiera je bila 19. januarja

S. Zweig: Siromakovo jagnje, Drama SNG v Ljubljani, 1934/35

1935. Pisatelj Zweig je v resnem spajanju tragičnega in komičnega, katerega usodni spor med Napoleonom in njegovim oficirjem Fouresom je bila njegova žena Bellilotte, ta dramatični konflikt dramaturško izoblikoval do tragikomične razsežnosti. V igri sem sodeloval kot eden izmed vojakov Napoleonove vojske v prizorih, kjer smo se vojaki prešerno šalili in zabavali. Režiser Kreft je vsakemu izmed nas posebej izoblikoval igralski lik do tolikšne potankosti, da smo vsak zase individualno zaživel v živahnih značajih. Proti koncu igre sem se preoblekel in samostojno nastopil še v vlogi orožnika. Oster dialog med oficirjem Fouresom, ki ga je imenitno podajal veliki igralec Ivan Levar, in orožnikom, ki sem ga ob bučnem nasprotovanju uličnih pasantov moral aretirati zaradi kaljenja nočnega miru, mi je še posebej ostal v sicer nekam nelagodnem spominu. Na neki predstavi se je zgodilo, da je moral omenjeni prizor izostati, ker sem zamudil nastop. Zastor je po krajšem čakanju padel brez dialoga ob improviziranih vzklikih pasantov. Seveda so sledili ukor režiserja, denarna kazen ravnateljstva in bes Levarja, ki sem mu skazil dramatičen prizor.

Spomin na to delo je povezan tudi z odločitvijo, s katero sem dalj časa odlašal, da s koncem sezone preidem v Opero. Odločitev je bila težka, čeprav so se mi na novem delovnem mestu odpirale širše perspektive. Zelo sem bil namreč navezan na dramske kolege, velike igralce, ki sem jih občudoval pri ustvarjanju. Nič manj na režiserje Osipa Šesta, Milana Skrbinška, Cirila Debevca in na Marijo Vero, Frana Lipaha, Edvarda Gregorina, ki so občasno tudi režirali. Mnogo sem se naučil pri njih, vse od prvih korakov do pospešenega zorenja. Med njimi me je poleg mojega prvega profesorja in režiserja Osipa

Šesta na konservatoriju z zaupanimi nalogami k igralskemu pogumu še najbolj spodbujal režiser in mentor Bratko Kreft.

Zato sem za slovo od Drame rad sodeloval še v zadnji Kreftovi veseli slovenski legendi Malomeščani kot statist v skupini gostov, ki jo je režiral avtor sam. Krstna uprizoritev je bila 11. aprila 1935, torej v času, ko sem se za 22. maj že pripravljaval na svoj prvi nastop v Operi z vlogo Mavra v baletu Petruška ruskega modernega skladatelja Igorja Stravinskega v koreografiji Petra Golovina.

Kreftovi Malomeščani so pri občinstvu in kritiki naleteli na različne odmeve. Meni pa so bili zadnje nastopanje na dramskem odru v delu takrat še mladega nadarjenega dramatika in v vehementni režiji Bratka Krefta.

Précis, sous forme de mémoires, sur les premières réalisations scéniques de Bratko Kreft, au »Drama« de Ljubljana

Dans le précis présent sous forme de mémoires, concernant les premières réalisations scéniques de Bratko Kreft au Théâtre National »Drama« de Ljubljana, l'auteur de l'article, Emil Frelj, à l'époque, en tant que figurant et comparse entamait sa carrière dans le théâtre, décrit l'oeuvre de metteur en scène débutant du jeune Kreft, à partir de sa première réalisation scénique du 22 septembre 1932, »Le Crime et le Châtiment« de Dostoïevski, avec Peter E. Krasnopoljski comme dramaturge du spectacle, et de la première représentation des »Seigneurs de Celje« (»Celjski grofi«), en même année, où le metteur en scène Bratko Kreft apparaît également, avec succès, comme auteur dramatique.

Ces notes passent en revue toutes les mises en scène de Kreft jusqu'à 1935, l'année où l'auteur de l'article après une dernière collaboration dans la pièce »Les Provinciaux« (»Malomeščani«) de Kreft, mise en scène par l'auteur, passe du »Drama« à l'Opéra.

Dans ses mémoires, l'auteur se souvient avec gratitude de l'aide artistique que Kreft metteur en scène prêtait aux jeunes acteurs qu'il dirigeait, en facilitant ainsi leur évolution professionnelle. En citant les appréciations critiques de quelques renommés critiques slovènes l'auteur ne fait que confirmer sa propre et authentique opinion sur les premières oeuvres dramatiques et sur les réalisations scéniques de Kreft au »Drama« de Ljubljana.